

שמרו דדרשו

(ד"ה א' כ"ח ח')

כי תבוא

Issue 58

A publication of K'hal Adath Jeshurun of Monsey

י"ט אלול תשס"ה

“תזות אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל...” (דברים כ"ח מ"ז)

“Since you did not serve Hashem out of joy and goodness of heart, from abundance of all...”

Mitzva to Rejoice The Ramban in Sefer Hamitzvos cites this Passuk as the source for the Mitzva to recite Hallel on the festivals commemorating our salvations. He explains that this Passuk is the source for the Shirah - song sung by the Leviyim in the Beis Hamikdash when sacrifices are brought. The purpose behind this Shirah is so that the Avodah of offering the Korbanos will be performed “out of joy and goodness of heart”. On all Yomim Tovim, we are also commanded to be joyous, and hence Hallel, the thankful expression of our joy, is included in this Mitzva¹.

This opinion of the Ramban, that the recitation of Hallel on Yomim Tovim is a Mitzva D'oraysah, is shared by several other Rishonim². The Rambam disagrees, and states that Hallel is only a Mitzva D'rabanan, whereas the Raavad argues that at least sometimes it is D'oraysah³. The main Practical difference involved with this question, pertains to one who is in doubt if he recited Hallel. According to the Ramban that it is a Mitzva D'oraysah, one would be required to repeat it again. If Hallel is only D'rabanan, he would not⁴. The Acharonim raise several objections to the Ramban's opinion. For example, women are included in the Mitzva to rejoice on Yom Tov⁵. Even so, the Gemara states that a woman cannot recite Hallel for a man, since they are not obligated in the Mitzva of reciting Hallel. According to the Ramban, Hallel is part of the general Mitzva of rejoicing on Yom Tov, and women should be included in it⁶. Other Acharonim point out that according to the Ramban, the complete Hallel should be recited on all the days of Pesach, and not just the first day⁷.

Rosh Chodesh The above discussion only pertains to the recitation of Hallel on Yom Tov. There are several additional times during the year when Hallel is recited, sometimes completely and at other times with the omission of two paragraphs, referred to as Hallel B'dilug. On Rosh Chodesh, the partial version of Hallel is recited. The Gemara tells us that this is a Minhag which originally was not observed by all communities⁸. According to some Rishonim, since this is only a Minhag, a Bracha should not be said for Hallel on Rosh Chodesh⁹. Tosfos argues, that even for a Minhag, a Bracha may be recited¹⁰. Others differentiate between an individual reciting Hallel and a Tzibbur¹¹. All three of these opinions are brought in Shulchan Aruch. The Rama paskens that a Bracha is always recited, regardless if recited in solitude or with a Minyan. However, since there is a Machlokes in this regard, one should try to recite Hallel with a Tzibbur¹². For this reason, even if a person is in the middle of Pesukei D'zimra when the Tzibbur begins Hallel on Rosh Chodesh, he should interrupt his Davening and recite Hallel with them, without reciting the Bracha prior to Hallel or the Bracha afterwards. On Yom Tov when there is no question regarding the Bracha, one should not interrupt his Davening to join the Tzibbur¹³.

Several reasons are given why Hallel is recited on Rosh Chodesh. The Shlah explains that since all the Yomim Tovim are scheduled based on the declaration of Rosh Chodesh, Hallel is recited on Rosh Chodesh as well¹⁴. The Aruch Hashulchan explains differently, that the phases of the moon are compared to Klal Yisrael, and the rebirth of the new moon represents

¹ השגות הרמב"ן לשה"מ שורש א' ד"ה והפליאה, ע"פ דבריהם בערכין (י"א א), מניין לעיקר שירה מן התורה, מהכא תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב - אי זו היא עבודה שהיא בשמחה ובטוב לבב הוי אומר זו שירה. וא"כ ביו"ט שנצטוונו על השמחה נתרבה כל מיני שמחה, והשירה בכללם. ועל בס' עמק ברכה בענין איך מותר לשמוח בתורה בשמחה כיון שע"כ כן מתבטל משמחת החג, ועל מש"כ בזה בס' משאת המלך עה"פ כאן.
² הבה"ג בסה"מ שלו, שאלות דר"א שאלתא כ"ו (רק שלמד מהפסוק, "הללו את ה' כל גוים", ע"ש), יראים השלם מ"ע ר"ב, וכ"כ המבי"ט בקרית ספר (הל' קרבן פסח פ"ח), בדרך אפשר. ועל בס' האשכול הל' ר"ח ס"ד שג"כ כתב דחיוב הלל נובע מחיוב שיר על הקרבן, וכ"כ בשו"ת הר"י מיגאש ס' מ"ד, ובשבה"ס ל' קע"ד, ע"ש. וע"ע בבני"ב על השאלות שם, דרך הלל בשעה שאירע הנס הוה דאורייתא ולא אח"כ, ע"ש ובכפות תמרים סוכה ל"ח.
³ רמב"ם הל' חנוכה פ"ג ה"ו, "קריאת ההלל לעולם מדברי סופרים בכל הימים שגומרין בהן את ההלל". ובהשגות הראב"ד, "א"א: ויש בהם עשה מדברי קבלה, השיר יהיה לכם כליל התקדש חג (ישע' ל, כט)". ועל תוס' סוכה ל"ח ע"א ד"ה מי, דמשמע שהיא מה"ת, ובתוס' ברכות כ ע"ב ד"ה בתפילה כ' שהיא מדרבנן, ע"ש.
⁴ ועל בשא"ג ס' ס"ט שהשיג על אלו הסוברים שהיא מדאורייתא, ומסיק שאם נסתפק אם קרא אינו חוזר. ועל ביעיר און להחיד"א שכל דגם הרמב"ן לסל"כ ורק כ' שהיא מדאורייתא לדעת הבה"ג, ע"ש. אולם בזה הרקיע להרשב"ץ כ' מפורש דס"ל לקנו הרמב"ן שהיא מה"ת. ועל שד"ח כללים מע' ה' ס' צ"ט.
⁵ חגיגה ו ע"ב, שהשמחה נוהגת באנשים ובנשים.
⁶ כ"ה בשא"ג הנ"ל, ע"פ סוכה לח ע"א, מי שהיה עבד או אשה או קטן מקרין אותו - עונה אחריהן מה שהן אומרין, לפי שאינו יוצא ממי שאינו מחוייב בדבר.
⁷ בערכין שם אמר' דאין אומרים הלל דאין חלוקין בקרבנותיהן. והקשה הגרי"פ פ"ב בפי' לשה"מ לרס"ג מ"ע נ"ט, דלש' הרמב"ן צ"ע כיון דתלוי במצות שמחה.
⁸ תענית כח ע"ב, רב איקלע לבלל, חזינהו דקא קרו הלילא בריש ירחא. סבר לאפסוקינהו. כיון דחזא דקא מדלגי דלוגי, אמר: שמע מינה מנהג אבותיהם בדיהם.
⁹ רמב"ם הל' ברכות פ"א ה"ז, כל דבר שהוא מנהג אף על פי שמנהג נביאים הוא... ואין צריך לומר מנהג חכמים כגון קריאת הלל בראשי חדשים ובחוש"מ פסח אין מברכין עליו, וכ' הראב"ד, "א"א: נ"ל שלא אמרו אלא על חולו של פסח בלבד אבל על של ר"ח בברכה תקנוהו כדי לפרסמו שהוא ר"ח, ואנו מנהגנו לברך בכולו.
¹⁰ תוס' ברכות יד ע"א ד"ה ימים, בשם מחזור ויטרי דכיון שאינו אלא מנהג בעלמא לא מברכין עליה, ושם ר"ת חולק ע"ז, ע"ש.
¹¹ האשכול הל' ר"ח ס"ד. ועל בקובץ צהר, אהל ברוך עמ' ק"ב, וכע"ז בס' קו"ב המועדים עמ' ט', שדנו לחלק בין מנהג לתקנה, דעל תקנה מברכין ולא על מנהג, ע"ש.
¹² מברך עליו לא בתחלה ולא בסוף, וזה דעת הרמב"ם וכן נוהגין בכל א"י וסביבותיה. הגה: וי"א דגם יחיד מברך עליו (טור בשם הרא"ש ור"ת). וכן נוהגין במדינות אלו.
¹³ מג"א ומ"ב שם. והוסיף הרמ"א, דכשיחיד קורא אומר לשנים שיאמרו עמו ראשי פרקים. דאז הוי כרבים (מהר"ם) שם אגור בשם שוחר טוב).
¹⁴ של"ה ח"ב ענין ס"ת ובה"ה (עמ' רנ"ב), משום שמקביעות ר"ח נמשך זמן המועדים כמ"ש, "והיו לאותות ולמועדים".

Klal Yisrael as we emerge from dark times. For this reason, we celebrate on Rosh Chodesh and thank Hashem for the many salvations that we have experienced¹⁵.

The Passuk states, "ממזרח שמש עד מבוא מהולל שם ה'" – "From the easterly sun (dawn) until it sets, praise the name of Hashem". From here we see that Hallel may only be recited by day¹⁶. The Acharonim say that preferably Hallel should only be recited after sunrise, even if one must Daven before that time¹⁷. Hallel may not be recited at night¹⁸. The Chasam Sofer points out, that although Hallel is recited on Pesach at night during the Haggada; this is an exception, since the night of the Seder is considered as if we are personally re-experiencing the miracle of Yetzias Mitzrayim. At the time of the miraculous event itself, Hallel may be recited even at night¹⁹. Others explain that the exception of Seder night is for Kabbalistic reasons²⁰.

According to some Acharonim, Hallel is considered part of Tefilah, and should be recited immediately following Shemoneh Esrei without any interruption, except for necessary interruptions such as making the Bracha on the Lulav²¹. R' Moshe Feinstein זצ"ל argues that this is not the case²². Hallel should be recited standing, and not leaning or sitting²³.

There is a well known "Vort" said in the name of R' Chaim Soloveitchik זצ"ל.²⁴ We say in Kedushah "לעומתם ברוך יאמר" – "Opposite them, [the angels] respond, "Blessed...". This is generally explained to mean that one set of Malachim responds to the others: "Blessed is the Glory of Hashem..". R' Chaim explains differently, that in actuality the Malachim are not responding to one another, rather they are responding to the Kedushah of Klal Yisrael. Chazal tell us that the Malachim cannot recite Kedushah in Shomayim, until we have recited Kedushah here on earth²⁵. The reason for this, he explains, is that Kedushah requires a quorum of ten men to be recited. Since Malachim cannot qualify as a quorum, they can only respond to the Kedushah of ten men, and cannot recite it on their own. Also for this reason, following the splitting of the Yam Suf, the women responded to the song of the men, and did not recite the Shirah on their own. Since the Shirah was considered "Hallel", a quorum of men was required. Hence, only by joining with the men were the women permitted to sing Shirah.

Rav Mordechai Gifter זצ"ל writes in a letter, that he does not believe that this Vort was ever said by R' Chaim. Among other objections, he mentions, that there is no source to say that Hallel requires a quorum of ten to be recited. Clearly such is not the case, since the Hallel in the Haggada is rarely recited with a Minyan, and no Posek ever mentioned such a requirement²⁶.

Personal Salvations The Gemara in Pesachim (ק"ז ע"א) states: ועל כל פרק ופרק, ועל כל צרה וצרה שלא תבוא עליהם לישראל, ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן, they should recite [Hallel] at set times, and on any hardship that befalls Klal Yisrael and they are redeemed, they should recite it upon their redemption." According to the Meiri, this statement of Chazal permits a person to recite Hallel (without a Bracha) on the anniversary of his own personal redemption, unrelated to the set times delineated by Chazal²⁷. Based on this, certain communities at different times in history wished to institute the recitation of Hallel on the anniversary of a miraculous salvation of their community²⁸. The Acharonim point out that the Halacha is not in accordance with the Meiri, for several reasons:

- 1) Hallel may only be recited for a miracle that is performed for all of Klal Yisrael. A miracle performed for an individual does not warrant the recitation of Hallel²⁹.
- 2) Hallel is only recited on miraculous events that are clearly supernatural. A salvation that is veiled in natural events does not legitimize reciting Hallel. The miracle of Purim was only declared a Yom Tov since Chazal found a source for it hinted in the Torah³⁰.
- 3) In the Kinah recited on Tishah B'Av to commemorate the Crusades, it says: כי אין להוסיף מועד שבר ותבערה - that no new days of commemoration should be added to our calendar. For this reason we include all the suffering and tribulations in the mourning of Tishah B'Av, and no other days were instituted³¹.

¹⁵ ערוה"ש ס' תכ"ב, ע"ש.
¹⁶ ע' מגילה כ', כל היום כשר לקריאת הלל דכתיב, ממזרח שמש עד מבוא, ר"א: זה היום עשה ה'. ובש"ת ר"י מיגאש ס' מ"ד, כ' שהוא משום שאין קרבנות בלילה.
¹⁷ שו"ת מהרש"ם ח"א ס"א, דיש להחמיר בזה יותר משאר דברים, ובשעה"ד יש להקל. אולם בשו"ע הגר"ז ס' תפ"ח ס"א כ' דזמנו מעלוה"ש, ולכתחילה מהנץ החמה.
¹⁸ שו"ת חת"ס או"ח ס' נ"א, שו"ת חיים שאל ח"ב ס' י"א, וכו' משו"ת הר"י מיגאש דכיון שאין הלל בליל, אין מברכין על הלל בליל פסח.
¹⁹ שם, "אבל בליל פסח שהיא שעת הנס ממש על זה נאמר השיר יהי' לכם כליל התקדש חג", וזה דלא כדברי הר"י מיגאש הנ"ל שבאמת מטעם זה אין מברכין.
²⁰ שו"ת חיים שאל שם, דהתם יש סוד גדול על דרך האמת כידוע לאשר הריחו בסוד ה', ומגויית האר"י רדה דבש, עכ"ל. וע' שד"ח אסיפ"ד מע' ה' ס"ח.
²¹ דע"ת ס' תכ"ב ס"ב בשם התוספתא דהלל ותפילה מעכבין זא"ז, וכן בשו"ת מהרש"ם שם.
²² שו"ת אגרות משה או"ח ח"ג ס"ע, דכוונת התוספתא היא כמש"כ במנחת בכורים שם, ואין הלל מעכב התפילה כפי' המהרש"ם.
²³ שו"ע או"ח תכ"ב ס"ז. וע' בחת"ס הנ"ל לענין למה במגילה קורין מיושב, אם קרייתת זהו הלייל, ע"ש.
²⁴ הובא בס' תורת חיים עה"ת בשם הגר"ח מבריסק עה"פ "ותען להם מרים" (שמות ט"ו כ"א).
²⁵ חולין צא ע"ב, ואין מה"ש אומרים שירה למעלה, עד שיאמרו ישראל למטה, שנאמר: (איוב ל"ח) ברוך יחד כוכבי בוקר, והדר: ויריעו כל בני אלהים. וע' בס' נפש החיים שער א' פ"א, שאין הפירוש שחולקין כבוד לישראל, אלא שאין בכוחם וביכולתם מצד עצמם להתחיל עד ששומעים ישראל אומרים שירה, ע"ש.
²⁶ מכתב מהגר"מ גיפטר זצ"ל, הובא במילואו בס"ס אמרי על חינוך הבנים, "שא"א שיצאו דברים אלה מהגר"ח אם לא היה לו ראי' והוכחה, כדרכו בקודש".
²⁷ מאירי פסחים ק"ז ז"ל, כל יחיד שאירעוהו צרה ונגאל הימנה, רשאי לקבוע הלל לעצמו באותו יום בכל שנה, אלא שאינו מברך עליו, וכו' בכל ציבור וציבור, עכ"ל.
²⁸ ע' העמק שאלה שאלתא כ"ו, שו"ת חת"ס יו"ד ס' רל"ג ואו"ח קס"ג וקצ"א, פ"ר"ח או"ח ס' תצ"ו מנהגי איסור אות י"ד, ושו"ת מהר"ם אלשיקר ס' מ"ט, ואכמ"ל.
²⁹ תוס' סוכה מד ע"ב ד"ה כאן, דכי ליכא כל ישראל אין גומרין אותו אלא באלו הימים, וכ"כ בסמ"ג הל' חנוכה. ובשו"ת חיים שאל שם כ' ז"ל, נראה ברור דדעת רש"י דלא תקון אלא כגון חנוכה דהיה תשועת כל ישראל וזו דעת הר"י"ף והרמב"ם והרא"ש שלא הביאוהו וכו', והכי נקיטי רבני ישראל מדורות ראשונים ואחרונים, ע"ש.
³⁰ מהר"ץ חיות תורת הנביאים עמ' ת"ס, ובה מבאר למה שואלין "מאי חנוכה", דכיון שהמלחמה היה בדרך הטבע אין בזה כדי לומר הלל, א"ל משום הנס דשמך.
³¹ בקינה "מי יתן ראשי מים", כתוב "שימו נא על לבבכם מספד מני לקושרה, כי שקולה הריגתם להתאבל ולהתעפרה, כשריפת בית אלוקינו האולם והיברה, וכי אין להוסיף מועד שבר ותבערה, ואין להקדים זולתי לאחרה, תחת כן היום לויית אעוררה". וע' בפ"ר"ח הנ"ל דכיון שבטלה מגילת תענית אין להוסיף, ע"ש.

